

Bijlage 2

Opgaven en doelenoverzicht

Opgave: Fryslân klimaatbestendig maken

Doelen

- In 2050 zijn het water- en bodemsysteem en de Friese leefomgeving klimaatbestendig (Regionaal Waterprogramma). In 2035 is circa de helft van het water- en bodemsysteem en de Friese leefomgeving klimaatbestendig.
- Klimaatbestendig wil zeggen: er is sprake van voldoende water en schoon water voor de verschillende functies, van waterveiligheid, en het beperken van wateroverlast en de gevolgen van droogte en hitte tot een maatschappelijk aanvaardbaar niveau. De drinkwatervoorziening is en blijft toereikend en de brongebieden wordt voldoende beschermd.
- Voldoen aan de veiligheidsnormen voor primaire en secundaire keringen; uiterlijk in 2050 voldoen de primaire keringen langs het hoofdwatersysteem aan de veiligheidsnormen in Omgevingswet.
- De ambitie voor het veenweidegebied voor de lange termijn (2050) is een blijvend evenwicht, waarin veenaafbraak, bodemdaling en CO₂- uitstoot nagenoeg zijn gestopt. De kwaliteiten van landschap en natuur zijn verbeterd. Funderingen worden niet verder aangetast. Ook de leefbaarheid en vitaliteit staan op een hoog peil; de landbouw heeft zich aangepast aan de veranderde omstandigheden en recreatie en toerisme hebben zich verder ontwikkeld. (Veenweideprogramma 2021-2030).
- Doelen voor het veenweidegebied voor 2030 (Veenweideprogramma 2021-2030):
 - de negatieve effecten van bodemdaling zijn verminderd (gem. 0,2 cm minder bodemdaling per jaar)
 - de uitstoot van broeikasgassen is in 2030 met 0,4 megaton CO₂ eq p/j afgenomen;
 - de landbouw heeft een duurzaam toekomstperspectief en kan zich aanpassen aan veranderende omstandigheden;
 - het watersysteem is waterrobuust en klimaatbestendig ingericht.
- Voorkomen van vervuiling en uitputting van onze natuurlijke bronnen als zoetwatervoorraad en bodems.
- In 2027 voldoen aan de normen voor waterkwaliteit volgens de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Het oppervlaktewater moet van een goede ecologische en chemische kwaliteit zijn. Het grondwater moet in een goede chemische en kwantitatieve toestand verkeren. Leefgebieden voor waterplanten en -dieren en drinkwaterbronnen verbeteren tot tenminste het niveau KRW.
- Realiseren van meer gezonde zwemwaterplekken in zowel stedelijk als landelijk gebied¹.
- Beschermen van de kwaliteit van het grondwater in de grondwaterbeschermingsgebieden t.b.v. de drinkwaterwinning Verbeteren van de fysische, biologische en chemische bodemkwaliteit.
- De kwaliteit van de Friese bodem en het grondwater mag in ieder geval niet verslechteren t.o.v. de nulmeting².

Toelichting:

Zeespiegelstijging en toenemende weersextremen als gevolg van klimaatverandering (veel neerslag, langdurige droogte en hitte) vereisen ingrijpende aanpassingen om veiligheid te borgen en overlast beperkt te kunnen houden. Naast technische maatregelen zullen we meer moeten meebewegen met het natuurlijke water- en bodemsysteem. Zo is aanvullend op de huidige retentiepolders, meer ruimte nodig om water (tijdelijk) te bergen bij overvloedige neerslag; specifiek gaat het om 600 ha. boezemuitbreiding en 1.500 ha voor (tijdelijke)

¹ Het aanwijzen en monitoren/ beheren van zwemwaterplekken is een provinciale wettelijke taak. Dit wordt geregeld in RWP en de provinciale Omgevingsverordening.

² Bij de Startnotitie Bodem is een motie met dit dictum aangenomen.

waterberging voor de boezem, waarvan 1.000 ha voor 2035 te realiseren. Rond 2035 is extra gemaalcapaciteit langs de Waddenzee nodig. Voldoende beschikbaarheid van zoetwater voor allerlei functies is in tijden van langdurige droogte niet meer vanzelfsprekend. Het IJsselmeer zal – ondanks voornemens van het Rijk tot peilopzet en peilfluctuaties – niet altijd meer aan de watervraag kunnen voldoen, mede gelet op de doorleverplicht richting Groningen en Drenthe. Het beperken van de watervraag³ en het vasthouden van gebiedseigen water wordt daarom steeds belangrijker: van kampioen afvoeren naar kampioen vasthouden van water (trits vasthouden, bergen, afvoeren); dit begint bij een vitale bodem die veel water kan vasthouden (sponswerking). Daarnaast is meer ruimte nodig om water vast te houden en te conserveren voor langdurige perioden van hitte en droogte.

Waterkeringen zullen versterkt moeten worden. Ook dat vraagt ruimte. En bij nieuwe ontwikkelingen zullen we meer rekening gaan houden met water en bodem om te voorkomen dat we later met onveiligheid, veel overlast en hoge kosten te maken krijgen; ⁴ bouwen en inrichten wordt de standaard⁵, waarbij in de toekomst allereerst meer naar geschikte locaties gekeken wordt. Voor de toekomstige drinkwatervoorziening zijn we op zoek naar nieuwe grondwaterreserves en bronnen, incl. bijbehorende bescherming.

Het klimaatadaptief maken van Fryslân speelt overal. De gemeentelijke stresstesten laten zien wat lokaal nodig is voor klimaatadaptieve wijken buurten met meer groen en water, mede t.b.v. het beperken van hittestress. Daarnaast zijn er gebiedsspecifieke opgaven. Bij een stijgende zeespiegel moeten de Waddeneilanden goed beschermd blijven. Met het zoete water in de zoetwaterbellen onder de eilanden dient zuinig te worden omgegaan. De kleigronden hebben last van verdroging en verzilting; hogere slootpeilen en het verdiepen en verbreden van watergangen kunnen dit tegengaan. Ook de zandgronden kampen met verdroging; het vernatten van beekdalen kan dit aanzienlijk beperken.

Het veenweidegebied heeft een sleutelrol in het Friese watersysteem vanwege de aanwezigheid van veen (sponswerking) en de dalende bodem. Het behoud van veen en het tegengaan van bodemdaling zorgen voor het beter vasthouden van water en verminderen van CO₂ uitstoot; dit draagt bij aan minder kwel uit en verdroging van de hogere zandgronden. Als het veen verdwijnt en de bodem verder daalt, zal op niet al te lange termijn de Friese boezem versterkt en opgedeeld moeten worden; bovendien gaat de CO₂ uitstoot dan door. In beide situaties verandert het landschap ingrijpend en is er grote impact op de functies in dit gebied. Het Veenweideprogramma 2021-2030 zet in op het realiseren van een gemiddeld streefpeil van -40 cm onder maaiveld in gebieden met dik veen, met name via maatwerk in de ontwikkelgebieden en kansrijke gebieden; geen inzet op behoud van dun veen en beekveen.

In de nationale beleidsbrief 'Water en bodem' staan zeven uitgangspunten: • Niet afwentelen: Dit geldt zowel voor toekomstige generaties als voor gebieden of functies en van privaat naar publiek; • Meer rekening houden met extremen: We krijgen vaker te maken met hevige en langdurige regenval en periodes van hitte en droogte; • In samenhang omgaan met wateroverlast, droogte en de bodem: Slimmer omgaan met het water- en bodemsysteem om water vast te houden in nattere periode om zo effecten van droogte te beperken; • Meerlaagsveiligheid: preventie (dijken en duinen op sterkte), ruimtelijke inrichting en locatiekeuze, calamiteitenbeheersing • Minder afdekken, minder vergraven, niet verontreinigen; Het is belangrijk om verstandig om te gaan met bodems omdat bodemvormende processen traag gaan en herstel complex en kostbaar is. • Integrale aanpak in de leefomgeving: Opgaven in het gebied en het water- en bodemsysteem worden in samenhang bekeken om te komen tot een optimale inrichting; • Comply or explain: De structurerende keuzes uit de brief zijn leidend en afwijken vraagt om zorgvuldige onderbouwing.

De chemische en ecologische kwaliteit van oppervlaktewater voldoet op meerdere plekken nog niet aan de normen van de Europese KRW, waarover is afgesproken dat deze in 2027 behaald zijn; zo zijn de concentraties fosfaat en stikstof te hoog. Er is wel sprake van verbetering, maar met de uitvoering van het maatregelenpakket

³ Het doel van waterbesparing is het terugbrengen van het huidige gemiddelde watergebruik van 129L per persoon per dag naar 100L per persoon per dag (Beleidsnota Drinkwater).

⁴ Waterrobuust bouwen is volgens de huidige Omgevingsverordening het voldoende hoog of adaptief bouwen zodat bij calamiteiten de schade van een overstroming beperkt blijft. Voor waterrobuust inrichten staan o.a. richtlijnen in de Handreiking decentrale regelgeving klimaatadaptief bouwen en inrichten, en de Maatlat voor een groene klimaatadaptieve bebouwde inrichting van het Rijk.

⁵ Momenteel doen we via een Milieu Effect Rapportage onderzoek naar geschikte drinkwaterwinningsgebieden binnen de zoekgebieden voor Aanvullende Strategische Voorraden (ASV's), incl. bijbehorende bescherming.

worden de ecologische doelen niet voor 2027 gehaald; met name de fosfaatbelasting vormt een kritiek punt door nalevering uit historische bemesting. De komende jaren zetten Wetterskip en provincie in op een prioritair maatregelenpakket met de meest kosteneffectieve maatregelen (KRW-nota Fryslân 2022-2027, provincie Fryslân 2022). Hierbij wordt uitgegaan van de trits preventie, adaptatie, acceptatie. Voor drinkwater mag de zuiveringsinspanning niet verder toenemen (KRW). Daarom gaat het Wetterskip verontreinigingen aan de bron tegen (o.a. industrie, landbouw, ⁶, overstorten, medicijnen). De provincie zorgt voor afstemming tussen grondwaterbeschermingsgebieden (en in de toekomst de ASV's) en risicovolle functies, zoals geothermie, open bodemenergiesystemen (WKO's) en ondergrondse opslag energie⁷. Verder wil de provincie meer gezonde zwemplekken met geschikte waterkwaliteit en voorzieningen realiseren.

In het kader van de Bodemagenda gaat de provincie uit van duurzaam, veilig en efficiënt gebruik van bodem en ondergrond: toewerken naar gezonde, vitale en vruchtbare bodems. De sanering van spoedlocaties bodemverontreiniging (incl. PFAS) en asbestbodems is in 2030 afgerond. Bodemverontreiniging leidt dan nergens meer tot onaanvaardbare gezondheidsrisico's. Verdichting, verstoring, afdekking en verontreiniging van bodems worden tegengegaan. We onderzoeken de sturingsmogelijkheden t.a.v. het gebruik en de uitspoeling van gewasbeschermingsmiddelen en andere stoffen (zoals PFAS). Voor ontgronden is duurzaam ontgronden het uitgangspunt: multifunctionele ontgrondingen en zoveel mogelijk circulair gebruik van grondstoffen/ delfstoffen.

⁷De provincie heeft een wettelijke taak om te voorzien in voldoende bronnen om met zo min mogelijk extra zuivering aan de vraag naar schoon drinkwater te kunnen voldoen. Daarnaast moet ze de (toekomstige) voorraden van grond- en oppervlaktewater die ingezet kunnen worden voor de drinkwaterproductie te beschermen. Dit wordt geregeld in de Provinciale Omgevingsverordening.

Opgave: De Friese natuur versterken en de biodiversiteit herstellen.

Doelen

- In 2050 is de biodiversiteit in Fryslân hersteld en is de natuur zodanig veerkrachtig en weerbaar dat soorten en habitats niet meer worden bedreigd.

Specifieke doelen zijn:

- De neerwaartse trend van de biodiversiteit z.s.m. om buigen naar een opwaartse trend, met bijzondere aandacht voor zeldzame en beschermde soorten die een sterke binding hebben met Fryslân (Agenda Herstel Biodiversiteit Fryslân);
- Alle VHR-doelen in een gunstige staat van instandhouding brengen en houden en natuurherstelmaatregelen nemen in Natura 2000 gebieden⁸ (Europese Natuurherstelverordening: inspannen om verschil met huidige staat te overbruggen: 30% in 2030, 60% in 2040 en 90% in 2050);
- Ombuiging van neerwaartse trend van veel weidevogelsoorten in een opwaartse trend van ca. 30% t.o.v. 2021, die leidt tot duurzame weidevogelpopulaties. Specifiek voor de gidssoort grutto wordt gestreefd naar minimaal 10.000 broedparen in 2030. De achteruitgang van bestuivende insecten dient in 2030 te zijn gestopt;
- 50% van het areaal stikstof gevoelige natuur in Natura 2000 gebieden is in 2030 niet meer overbelast (< kritische depositiewaarde); in 2035 dient dat 74% te zijn (Wet stikstofreductie en natuurverbetering);
- Uiterlijk in 2035 25% emissiereductie stikstof met generieke maatregelen voor gehele provincie en 50% aanvullende emissiereductie stikstof met gebiedsgerichte maatregelen in Zuidoost Fryslân (Uitvoeringsprogramma stikstof Fryslân 2035);
- Afronding van het NNN in 2027/ 2035.

Toelichting

In de Omgevingswet is de bescherming van natuur, als onderdeel van de fysieke leefomgeving, geregeld. De wet borgt de bescherming van het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen EHS), de aangewezen Natura 2000-gebieden en de in het wild voorkomende flora en fauna. Het realiseren van een kwalitatief hoogwaardig en robuust natuurnetwerk draagt bij aan een gezonde en veerkrachtige leefomgeving waar ook activiteiten en ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk zijn. Het natuurnetwerk is noodzakelijk om te voldoen aan de Europese Natuurherstelwet (2024), die als doel heeft om de achteruitgang van de biodiversiteit in Europa te stoppen en veerkrachtige ecosystemen te realiseren die de klimaatdoelen ondersteunt. Volgens deze wet moet de natuur op land, op zee en in en rondom rivieren worden hersteld. In Fryslân liggen 20 Natura 2000-gebieden, waarvoor behoud- en herstelopgaven gelden voor beschermde vogels uit de Europese Vogelrichtlijn en voor beschermde soorten en habitattypen uit de Europese Habitatrichtlijn. Twaalf van deze gebieden zijn als stikstofgevoelig aangemerkt omdat er stikstofgevoelige habitattypen aanwezig zijn. De uitvoering van natuurherstelmaatregelen vindt plaats via het Programma Natuur (fase 2) en de koplopermaatregelen uit het eerdere Friese gebiedsplan voor het landelijk gebied. De Natura 2000-gebieden maken vrijwel volledig onderdeel uit van het NNN.

De omvang van het Friese deel van het NNN is ca. 66.000 ha (excl. Waddenzee en IJsselmeer). Daarvan moet nog ca. 1.500 ha functiewijziging en 3.600 ha inrichting worden gerealiseerd t/m 2027, op basis van de afspraken met het Rijk in het Natuurpact in 2013⁹. Via gebiedsontwikkeling en het project Natuur mei de Mienskip geeft de provincie daar o.a. invulling aan. De verwachting is dat dit niet op tijd gerealiseerd wordt op basis van vrijwillige

⁸ Natura 2000 gebieden zijn vanwege hun belang voor de instandhouding van bepaalde soorten en/ of leefgebieden aangewezen op grond van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn.

⁹ In de Natuurverkenning 2050 wordt uitgegaan van een uitbreiding landelijk van ca. 60.000 hectare extra natuur; de afronding van de huidige doelen van NNN, ca. 45.000 hectare, maakt hier deel van uit. Het Planbureau Leefomgeving en Universiteit Wageningen hebben onderzocht hoeveel extra areaal landelijk nog nodig is om een gunstige staat van instandhouding te realiseren voor alle VHR-soorten: ca. 150.000 hectare, wat neerkomt op uitbreiding NNN landelijk met ca. 20%.

realisatie en met de huidige middelen. Daarom heeft PS in 2022 besloten de horizon voor het realiseren van de volledige NNN te verplaatsen naar 2035 en t/m 2027 750 ha functiewijziging en 2.000 ha inrichting te realiseren, waarbij het budget kaderstellend is. Het compleet maken van het netwerk betreft vooral het toevoegen van de laatste schakels, die bepalend zijn voor het functioneren van het totale netwerk: deze cruciale en niet op een andere locatie te realiseren hectares zijn 600 ha van de totale restopgave, waarvan 440 ha binnen prioriteit 1 (KRW) en 2 (Natura 2000) liggen. Naast het verwerven en inrichten van nieuwe natuur werkt de Provincie Fryslân samen met de beheerders van het NNN ook aan het optimaliseren van de kwaliteit van het bestaande NNN, d.m.v. beheer en kwaliteitsimpulsen. Waternatuur is daarnaast gebaat bij het realiseren van de afspraken over waterkwaliteit uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).

Met het vaststellen van de Agenda Herstel Biodiversiteit Fryslân hebben PS in 2021 afgesproken de afname van biodiversiteit om te buigen naar een toename. Herstel van natuur en biodiversiteit vraagt om een brede inzet in landelijk én stedelijk gebied: van de voordeur, in agrarisch gebied, tot aan de grote natuurgebieden. Naast het verminderen van de negatieve effecten op natuur, zoals vermesting, verzuring, verdroging, verstoring en aantasting van leefgebieden, gaat het om het benutten van mogelijkheden om de biodiversiteit in allerlei plannen en projecten te versterken. Er zijn drie strategieën: 1. Verbinden, het creëren van verbindingen tussen verschillende natuurgebieden om de leefgebieden van soorten te vergroten en te verbeteren; 2. Versterken, het verbeteren van de kwaliteit van bestaande natuurgebieden door bijv. het aanplanten van bomen en struiken die bijdragen aan de biodiversiteit; 3. Verbeteren, het verhogen van de kennis en betrokkenheid van de gemeenschap bij biodiversiteitsprojecten.

Via de uitvoering van de in 2022 vastgestelde Friese bomen en bossenstrategie wil Fryslân voldoen aan zijn klimaatopgaven, zoals vastgelegd in het Klimaatakkoord. Hierbij gaat het om de uitbreiding van landschapselementen (112 ha, 10 km en 50.000 bomen); het revitaliseren van landschapselementen (939 ha, 19 km); het uitbreiden van bos binnen het NNN met 223 ha; het uitbreiden van bos buiten het NNN met 315 ha; het revitaliseren van 2.795 ha bestaand bos; 210 ha agroforestry en voedselbos en uitbreiding van natte natuur met 2.162 ha.

In het kader van de Nota Weidevogels 2021-2030 creëren we robuuste weidevogelgebieden (van > 1.000 ha met kerngebieden van >300 ha) en hebben we aandacht voor predatiebeheer. Daarnaast spant Fryslân zich in om de schade van overlast gevende soorten te verlagen, zoals vraatschade door winterganzen.

Een belangrijk uitvoeringsinstrument voor boerenlandnatuur is het ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer). Boerenlandnatuur Fryslân voert in zeven werkgebieden met hun beheerders (> 2000) agrarisch natuurbeheer uit, in de leefgebieden open grasland, open akkerland, dooradering, water en klimaat. Op dit moment gaat het in Fryslân in totaal om ruim 21.000 ha. Vanaf 2026 stelt het Rijk jaarlijks 500 miljoen euro extra budget voor ANLb beschikbaar. Naar verwachting zal het areaal agrarisch natuurbeheer daarmee ca. 2,5 keer groter worden. Het Uitvoeringsprogramma Stikstof Fryslân 2035 is in het licht van recente gerechtelijke uitspraken niet langer toereikend om de vergunningverlening t.a.v. stikstof in Fryslân weer op gang te brengen. De provincie is op dit moment bezig met het ontwikkelen van een nieuwe aanpak.

Na een afweging van maatschappelijke belangen en mitigerende maatregelen, kan een ingreep/ ontwikkeling in beschermde natuur- en weidevogelgebieden worden toegestaan. In dat geval vindt een volwaardige natuurcompensatie plaats; dit zou integraal onderdeel moeten zijn van de bestuurlijke besluitvorming.

Opgave: De Friese landbouw toekomstbestendig maken.

Doelen

Een diverse en toekomstbestendige landbouw, die bijdraagt aan brede welvaart, voedselzekerheid en aan andere opgaven in het landelijk gebied, waarbij de agrarische ontwikkelmogelijkheden meer zijn afgestemd op de natuurlijke omstandigheden in een gebied.

Toelichting

De (Friese) landbouw krijgt veel op zich af. Diverse opgaven vragen (zoals geschetst) inspanningen van de landbouw om milieu- en natuurvriendelijker te produceren. Zonder een volwaardig verdienmodel voor de boer lukt dat echter niet. De kracht van de Friese landbouw zit in haar diversiteit en innovatievermogen. In de provinciale Beleidsbrief Landbouw Fryslân 2025-2030, Noflik Buorkje yn Fryslân, streeft de provincie met de Friese boeren naar een diverse en toekomstbestendige landbouwsector, waarbij de focus ligt op brede welvaart.

Voedselproductie blijft centraal staan, maar er wordt sterker ingezet op kwalitatieve in plaats van kwantitatieve groei, met oog voor verbreding van het bedrijfsmodel. Hierbij produceren boeren niet alleen voedsel, maar ook maatschappelijke diensten. We werken toe naar een landbouwhoofdstructuur. Hierbinnen wordt hoogwaardige landbouwgrond beschermd en worden agrarische ontwikkelmogelijkheden meer afgestemd op de natuurlijke omstandigheden in een gebied. Het sluiten van kringlopen is een belangrijk thema met het oog op de afschaffing van de derogatie en de mestcrisis die daardoor is ontstaan. Boeren krijgen zoveel mogelijk de ruimte om hun bedrijf zo in te richten dat het beste bij hen past. Binnen dit uitgangspunt werken we vijf ontwikkelpaden voor de landbouw uit: hightech open systemen; duurzame systemen; natuur, landschap en erfgoed; multifunctionele bedrijven; hightech gesloten systemen. De Omgevingsvisie zal aangeven in welke gebieden deze vormen het beste tot hun recht komen. Op deze manier kunnen we een nieuw toekomstperspectief voor de landbouw koppelen aan de kwaliteiten en (natuurlijke) omstandigheden in gebieden.

Opgave: De Friese (kennis)economie versterken en circulair maken

Doelen

- In 2050 is de Friese economie circulair en worden er geen grond- en hulpstoffen meer verspild; de kringloop van grond- en hulpstoffen en eindproducten is gesloten. In 2035 is een circulariteit van 50% gerealiseerd. Fryslân is een koploper in circulaire economie.
- Er is voldoende en geschikte ruimte voor bestaande en nieuwe bedrijven om zich te kunnen ontwikkelen, circulair te worden en van fossielvrije energie te voorzien.
- Bestaande bedrijventerreinen zijn d.m.v. herstructurering toekomstbestendig gemaakt; ze zijn aantrekkelijker, doelmatig ingericht, klimaatadaptief en geschikt voor circulaire bedrijfsvoering en een fossielvrije energievoorziening.
- De vaarwegen krijgen een toenemende rol in ons transportsysteem. De havens aan deze vaarwegen (Van Harinxmakanaal en PM-kanaal) richten zich op watergebonden bedrijvigheid, gaan zuinig om met ruimte en ontwikkelen zich op basis van bestaande (regionale) specialisaties.
- Behouden/ versterken van de aantrekkelijkheid van stads- en dorpscentra als plekken om te winkelen, ontmoeten en beleven.
- Het aanbod aan kantoorlocaties sluit aan op de vraag naar kantoorlocaties (kwantitatief en kwalitatief).

Toelichting

Tot 2035 hebben we met gemeenten regionale afspraken gemaakt over de ontwikkeling van bedrijventerreinen voor gemengde bedrijvigheid (kavels < 3 ha) van in totaal 411 ha. Voor de periode na 2035 maken we nieuwe afspraken; de energietransitie en de omslag naar circulaire bedrijfsvoering zullen extra ruimte vragen (gemiddeld 15-20% per bedrijf). Deze ruimte is nodig voor de verwerking, overslag en opslag van circulaire (retour)stromen en biobased materialen. Daarnaast zullen het opwekken van eigen energie en energieopslag en -conversie ruimte kunnen vragen. Verder willen we afspraken maken over hoe om te gaan met extra vraag door onzekere ontwikkelingen, zowel voor als na 2035. Uitgangspunt voor ons hierbij is: het juiste bedrijf op de juiste plaats. Gemeenten vullen dit verder in.

Met geschikte locaties voor bedrijven, kunnen we de economische speerpuntsectoren van de Economische Samenwerkingsagenda Fryslân Blue Delta¹⁰ verder ontwikkelen. Dit draagt bij aan versterking/ verbreding van de Friese economie, die voorziet in bestaanszekerheid en duurzaam verdienvermogen. Bijzondere categorieën zijn watergebonden bedrijven en grootschalige bedrijven (kavel > 3 ha). Voor de eerste categorie is ligging aan vaarwater een voorwaarde. Voor de tweede categorie is op dit moment in Fryslân geen plek beschikbaar; dit betekent dat wanneer een kansrijk bedrijf met aantoonbare meerwaarde voor Fryslân zich aandient, daarin nog niet (direct) kan worden voorzien.

De herstructurering van bestaande bedrijventerreinen is een grote opgave. Veel terreinen kunnen met meer groen, water en paden, aantrekkelijker worden en geschikt worden gemaakt voor het veranderende klimaat; ook de omslag naar circulaire bedrijfsvoering en duurzame energie – met zo mogelijk eigen energievoorziening – stelt eisen aan de inrichting van terreinen. D.m.v. herschikking en herverkaveling is nog de nodige ruimtewinst voor bedrijvigheid te boeken.

De binnenhavens en binnenvaart zijn belangrijk voor de Friese economie en voor het realiseren van de provinciale economische doelen. Ze kunnen een grote rol vervullen in de overgang van een lineaire naar een circulaire economie en maken de maritieme maak-industrie mogelijk. De havens zijn ook voor de overige speerpunten van de Economische Samenwerkingsagenda Fryslân Blue Delta van belang. In de huidige situatie

¹⁰ De Economische Samenwerkingsagenda Fryslân Blue Delta en de provinciale Beleidsbrief Economie (2025-2030) onderscheiden voor Fryslân zes speerpuntsectoren: 1. watertechnologie, 2. agrofood, 3. hightech systems and materials (HTSM), 4. circulaire materialen, 5. maritieme technologie en 6. toerisme en gastvrijheid. Dit gebeurt in afstemming met onderwijs, digitalisering, innovatie en arbeidsmarkt, en het verder ontwikkelen en versterken van de campussen als clusters van kennisontwikkeling en innovatie. Dit moet bijdragen aan het versterken van de innovatiegraad en aan de toekomstbestendigheid van het Friese bedrijfsleven en het verdienvermogen binnen de regio.

vormen de havens van Harlingen (zeehaven), Leeuwarden, Heerenveen, Drachten en Lemmer de bovenregionale en multimodale knooppunten van de provincie. De haven van Harlingen vanwege zijn strategische ligging en veelzijdigheid. De haven van Drachten is één van de grootste binnenhavens van Fryslân en heeft economische en logistieke betekenis; de bedrijvigheid zorgt direct en indirect voor ongeveer 1.200 arbeidsplaatsen. De havens van Heerenveen en Leeuwarden zijn van belang op het gebied van duurzaamheid en logistieke efficiëntie. Lemmer heeft een strategische ligging en vervult een functie als logistieke hub.

Er is sprake van een overaanbod aan kantoorlocaties; deze voorzien ruim voldoende in vraag naar kantoren. Nieuwe kantoorlocaties zijn niet nodig, tenzij niet kan worden voorzien in specifieke behoefte; dan zal elders capaciteit geschrapt of getransformeerd moeten worden.

De winkelleegstand en teruglopende centrumbezoekers vragen aandacht. Het compacter en aantrekkelijker maken van winkelgebieden/ stads- en dorpscentra is een goede strategie. Naast winkels kunnen ook andere centrumfuncties (horeca, cultuur, dienstverlening ca.) bijdragen aan de aantrekkelijkheid van stads- en dorpscentra.

Opgave: Toewerken naar een toekomstbestendig mobiliteitssysteem

Doelen

- Het mobiliteitssysteem voorziet in passende, veilige, slimme en duurzame mobiliteit en in optimale bereikbaarheid van functies en voorzieningen voor iedereen: snel, betrouwbaar en comfortabel, veilig, schoon, en betaalbaar, rekening houdend met leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit (Regionaal Mobiliteitsprogramma (RMP)).
- Stimuleren van multimodale mobiliteit¹¹ (ketenmobiliteit) en specifiek van transport en vervoer over water.
- Het mobiliteitssysteem bevordert dat de (financiële en fysieke) afstand tussen landelijk gebied/ dorpen en steden/ centrumgebieden wordt verkleind.
- De verkeersveiligheid is verbeterd: halvering van het aantal geregistreerde doden en ziekenhuisgewonden in 2025 t.o.v. 2007-2009 en streven naar nul verkeersdoden in 2040 (Friese Strategie Verkeersveiligheid 2010-2025; RMP).

Toelichting

De bestaande infrastructuur van Fryslân is grotendeels op orde (behoudens enkele knelpunten zoals weg-waterkruisingen en m.b.t. veiligheid en doorstroming). Deze kan wel beter benut worden om in de behoeften aan verplaatsing van mensen en goederen te voorzien. Dit kan op verschillende manieren:

- het koppelen van netwerken, en realiseren van mobiliteitshubs¹² waar mensen en goederen gemakkelijk van vervoerswijzen (modaliteiten) kunnen wisselen (ketenmobiliteit);
- versterken van de relatie tussen ontsluiting/ mobiliteit en ruimtelijke ontwikkelingen. Hierdoor kan meer gebruik worden gemaakt van fiets, OV, vaarwegen of combinaties van vervoersvormen; en het draagt bij aan de 30-minuten bereikbaarheid van (basis)voorzieningen¹³;
- toepassen van nieuwe verkeers- en vervoerstechnieken (zoals autonoom rijden en automatische beveiliging; Smart Mobility); de infrastructuur moet daarop dan wel ingericht zijn.
- het spreiden van verkeersbewegingen in tijd en locatie.

Ook de Friese beroepsvaarwegen kunnen beter worden benut. Zo wordt het Prinses Margrietkanaal voor slechts 4% van de capaciteit gebruikt. Transport over water, met name van grote hoeveelheden goederen, is milieuvriendelijker en meestal goedkoper dan transport over de weg. Dit draagt bij aan een duurzamer en efficiënter transportsysteem.

De Lelylijn zal na 2040 de OV-bereikbaarheid in en naar Fryslân verbeteren. Het fossielvrij maken van verkeer en vervoer zal aanpassingen van en bij infrastructuur noodzakelijk maken, zoals laadplaatsen voor personen- en vrachtvervoer. De verkeersveiligheid zal door een aangepaste inrichting van infrastructuur en educatie/ voorlichting ca. verbeteren. Vervoersarmoede kan worden tegengegaan door betere afstemming tussen snelle OV-lijnen en het goed en creatief organiseren van fijnmazige ontsluiting vanaf de halteplaatsen. Op het platteland blijft de auto een belangrijk vervoermiddel. Door het regionale autonetwerk te combineren met het samenhangend OV- en fietsnetwerk, kan een goede bereikbaarheid overal geborgd worden. Voor de bereikbaarheid van de Waddeneilanden zijn toekomstbestendige oplossingen nodig; dit kan leiden tot aanpassingen van vaarroutes en veerhavens.

¹¹ Multimodale mobiliteit betekent het gebruik van verschillende vervoersmiddelen binnen één reis of transportketen om van het beginpunt tot het eindpunt te komen; dit geldt zowel voor personenvervoer als voor goederenvervoer. Het doel van multimodale mobiliteit is om de sterke punten van verschillende vervoersmiddelen te combineren en zo optimaal te benutten.

¹² In een mobiliteitshub komen verschillende vervoerswijzen (modaliteiten) bij elkaar. De reiziger kan hier overstappen van bijv. de fiets op trein of bus, of van de auto op de trein of bus en vice versa. Medio 2025 zal naar verwachting een provinciale Visie op mobiliteitshubs vastgesteld zijn.

¹³ De 30-minuten gemeenschap betekent dat belangrijke voorzieningen van huis uit binnen 30 minuten met verschillende vervoersvormen (modaliteiten) te bereiken zijn (maatstaf voor bereikbaarheid).

Opgave: Onze energievoorziening fossielvrij en energieneutraal maken, en CO₂-uitstoot verminderen en vastleggen

Doelen

2030

- 55% CO₂-reductie t.o.v. 1990 (Klimaatakkoord; dit is incl. CO₂-reductie door o.a. minder veenoxidatie, en vastlegging van CO₂ eq. in landbouwbodems en door aanplant van bomen)
- 25% energie bespaard t.o.v. 2010;
- minimaal 33% van eigen energieverbruik zelf duurzaam opwekken (=4,7 TWh)

2035

- De potentie van groengas en warmte wordt zo snel mogelijk benut;
- Minimaal 4,4 TWh aan fossielvrije elektriciteitsproductie (de grootste ruimtevrager)

2050

- De provinciale energievoorziening is fossielvrij (95% CO₂-reductie; uit Klimaatakkoord)
- Fryslân is energieneutraal: 100% van eigen energieverbruik wordt zelf opgewekt (geschat op 11,7 TWh)
- Het nieuwe provinciale energiesysteem is betaalbaar, betrouwbaar, veilig, duurzaam en rechtvaardig. Het is tevens stabiel en flexibel, en daarmee goed in staat om pieken en dalen in aanbod van en vraag naar energie op te vangen. Minimaal 60% van het totale opgestelde vermogen is in lokaal eigendom.

Toelichting

In het nationale Klimaatakkoord/ Klimaatwet staan (tussen)doelen voor het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen (CO₂), gericht op het beperken van klimaatopwarming (klimaatmitigatie). Dit omvat maatregelen in verschillende sectoren zoals elektriciteit, industrie, mobiliteit, gebouwde omgeving, en landbouw; de energietransitie (het fossielvrij maken van energie) is daar een belangrijk onderdeel van. Daarnaast werken we in ons Veenweideprogramma aan minder veenoxidatie en daarmee minder uitstoot van broeikasgassen. In onze Friese bomen- en bossenstrategie werken we aan vastlegging van CO₂ door de aanplant van bomen en bos. Vastlegging van CO₂ in landbouwbodems kan door o.a. toepassing van ruige stalmest en circulaire groene reststromen als bodemverbeteraars.

De provinciale Energievisie schetst een beeld van een energieneutraal energiesysteem in 2050 aan de hand van vijf leidende principes:

- Energie voor en door de gemeenschap;
- Maximaal inzetten op energiebesparing; de beschikbaarheid van energie is niet altijd vanzelfsprekend;
- Alle duurzame bronnen zijn nodig; naast kleinschalige ook grootschalige productie;
- Opwek, opslag en transport van energie zo goed mogelijk in landschap, woon- en leefomgeving energiesysteem onderbrengen;
- Versterken van de flexibiliteit van het energiesysteem.

Fryslân zet in op besparen, efficiënter energieverbruik en een gevarieerde energiemix: duurzame elektriciteit, gas en warmtebronnen. Met onze doelen voor productie van groengas, warmte en elektriciteit werken we toe naar het einddoel in 2050. Voor de Omgevingsvisie is het doel voor 2035 het meest relevant. Wanneer we een groter aandeel in de rijksprojecten voor wind op zee aan de Friese energieopgave kunnen toebedelen, wordt de opgave voor duurzame energieopwekking op land kleiner. Om een toekomstbestendig energiesysteem mogelijk te maken zijn aanpassingen aan het energiesysteem nodig. Zo zijn de bouw van onderstations en nieuwe energie-infrastructuur nodig, o.a. om netcongestie op te lossen. We gaan allereerst uit van een energiebesparing

tot een energieverbruik van 11,7 TWh in 2050¹⁴. Op dit moment wordt 4 TWh aan duurzame elektriciteit, warmte en gasen duurzaam opgewekt, waarvan 2,7 TWh met wind- en zonne-energie. Tot 2030 is er nog een restopgave van 0,3 TWh om het doel van 3 TWh in 2030 uit de Regionale Energie Strategie 1.0 te realiseren. Om het doel van energieneutraliteit in 2050 te halen, zal er dan nog ruimte nodig zijn voor 7,7 TWh aan fossielvrije energieproductie. Hiervan zal een aanvullende fossielvrije elektriciteitsproductie van 3 tot 4 TWh (met name zon en wind) de meeste ruimte vragen. Als na 2035/ 2040 een of een paar SMR's worden gebouwd, kan een deel van wind- en zonclusters verdwijnen.

Om het energiesysteem stabiel, betrouwbaar en betaalbaar te krijgen is het slim om:

- zonne-energie, windenergie en andere energiebronnen te combineren;
- opslag van energie (o.a. batterijen, evt. ondergrondse opslag) mogelijk te maken;
- opwek van energie en vraag naar energie bij elkaar te brengen, ook om netcongestie te voorkomen;
- belasting van het energienetwerk (netcongestie) mee te laten wegen bij locatiekeuzes en inrichting van energievragers;
- aansluitpunten op de nationale energie-infrastructuur (waterstofbackbone, 380 KV-hoogspanningslijn) te benutten;
- energiehubbs op passende locaties te ontwikkelen, zoveel mogelijk bij kernen en verbruikers;
- rekening te houden met voldoende beschikbaarheid van (zoet)water (Blue energy/ waterstof)

¹⁴ Indicatie ruimtebeslag van duurzame opwekking van 11,7 TWh in 2050 (bij huidige technieken): 90.000 erfmolens, of 1.150 windmolens met tiphoogte 100 m, of 600 windmolens met tiphoogte 180 m (windpark Fryslân = 90 windmolens met tiphoogte 180 m), of 215 windmolens met tiphoogte 260 m (vergelijkbaar met grootste molen op de Maasvlakte), of 9.500 hectare aan zon.

Opgave: Zorgen voor een leefomgeving die schoon, veilig en inclusief is, en de gezondheid van mensen bevordert.

Doelen

- Wat schoon en veilig is, houden we schoon en veilig. Milieuknelpunten worden gesaneerd.
- Een gezonde bodem, frisse lucht en schoon water als basisvoorwaarden voor een gezonde en veilige leefomgeving.
- Voldoen aan de wettelijke milieu- en veiligheidsnormen en bestuurlijke afspraken.
- Voor lange termijn richten op de in Europees verband afgesproken ambitie om in 2050 alle milieuverontreinigingen van lucht, bodem en water te hebben teruggebracht tot een niveau dat niet schadelijk is voor mens en natuur.
- luchtkwaliteit voldoet in 2030 aan de luchtkwaliteitseisen. Streven minimaal voldoen aan WHO-advieswaarde voor fijn stof en stikstof(oxide);
- oppervlaktewaterkwaliteit voldoet in 2027 aan de normen van de Europese KRW
- vormen van hinder (geluid, trilling, licht, geur ca.) worden teruggebracht en onveilige situaties worden gesaneerd.
- Benutten van mogelijkheden en draagvlak voor meer ambitieuze milieunormen.
- Een leefomgeving die voor iedereen toegankelijk is en gezond gedrag, ontspanning en ontmoeting, ontplooiing en regie over eigen leven stimuleert.

Toelichting

Fryslân is een betrekkelijk schone, stille, donkere en veilige provincie; het leefmilieu wordt schoner en voldoet op de meeste plekken aan de wettelijke normen. Van belang is dat de (basis)-milieucondities op orde blijven en minimaal wordt voldaan aan (inter)nationale grenswaarden m.b.t. lucht-, water- en bodemkwaliteit, (afval)stoffen; inzet om (op termijn) de streefwaarden te bereiken, met aandacht voor de cumulatie van milieuhinder en milieubelasting. Aandachtspunten zijn:

- geluidhinder langs wegen en rond vliegbasis Leeuwarden;
- lucht- en (grond)waterkwaliteit
- neerslag van stikstofdioxide op kwetsbare natuur;
- de (verschillen in) gezondheid van mensen (bijv. tussen stad en platteland, en tussen wijken/ buurten);
- verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen in woonomgevingen
- geluidhinder, verlichting en slagschaduw door windturbines
- verkeersveiligheid, omgevingsveiligheid en brandveiligheid
- waterveiligheid en hittestress.

Ruimtelijke keuzen hebben veel impact op de leefomgeving en daarmee op de gezondheid. Ruimtelijke ordening is een effectieve manier om vervuiling en veiligheidsrisico's op voorhand te voorkomen. Het is daarom verstandig om ruimtelijke afwegingen mede te baseren op bescherming en verbetering van de gezondheid van mensen. Het meewegen van milieuaspecten bij de start van ruimtelijke orderingsvraagstukken is een goede strategie. Op die manier kunnen vroegtijdig milieuproblemen voorkomen worden en oplossingen gevonden worden.

Kansen voor gezondheidsbevordering zijn er ook door de leefomgeving zo in te richten dat deze een actieve, gezonde leefstijl en maatschappelijke participatie en ontmoeting stimuleert (bijv. door het integreren van groen en water, sport- en recreatiemogelijkheden, en ontmoetingsplekken). Gezondheid hierbij breed/ positief zien, waarbij een betekenisvol leven van mensen centraal staat; gaat dus verder dan afwezigheid van ziekten, maar vooral om preventie, bewegen, sociale contacten, maatschappelijk meedoen en eigenwaarde, beleving en ontspanning, regie over eigen leven, en alles dat daaraan bijdraagt. Hierbij voortbouwen op de opgave in de huidige POVI en de bloeizone-aanpak. Mensen met een beperking moeten volwaardig mee kunnen doen aan de samenleving, o.a. via toegankelijke openbare ruimten, gebouwen, OV.

Aan de wettelijke regels voor omgevingsveiligheid, elektromagnetische straling en (geluid)hinder wordt minimaal voldaan. Aanvullend is de calamiteitszorg op orde. Door omgevingsveiligheid vroegtijdig bij ruimtelijke planvorming te betrekken, kunnen veel veiligheidsconflicten op voorhand voorkomen worden. Dit is allereerst een verantwoordelijkheid van gemeenten. We vragen specifiek aandacht voor:

- het concentreren van bedrijven die werken met gevaarlijke stoffen op speciaal daarvoor gereserveerde bedrijventerrein;
- het beperken van (brand)veiligheidsrisico's bij nieuwe vormen van duurzame energieopwekking, -opslag, en -transport, droogte in natuurgebieden, en grote veestallen;
- het voorkomen van conflicten tussen vaarrecreatie en beroepsvaart, ook in relatie tot het vervoer van gevaarlijke stoffen;
- het betrekken van actuele wetenschappelijke inzichten m.b.t. gezondheid en veiligheid, bijv. over de relatie tussen geitenhouderijen en gezondheid.

Opgaven voor Landschap, Cultuurhistorie en erfgoed

Opgaven

De Friese landschappen en hun cultuurhistorie en erfgoed herkenbaar houden en daarop voortbouwen bij het ontwikkelen van de opgaven. Het beschermen, ontwikkelen en (her)gebruiken van het Friese erfgoed (bebouwd en onbebouwd) als identiteitsdragers van Fryslân. Kortom: Inzet op ruimtelijke kwaliteit.

Doelen

- De Friese landschapstypen en hun ontstaansgeschiedenis blijven herkenbaar en nieuwe ontwikkelingen bouwen daarop voort. Karakteristieke elementen en structuren worden behouden.
- Het Friese erfgoed wordt behouden/ beschermd, benut en meegewogen bij nieuwe ontwikkelingen, zowel boven als onder de grond en zowel bebouwd als onbebouwd (groen, water). Dit in relatie tot z'n omgeving (ensemble).
- De Friese archeologie wordt behouden/ beschermd; zoveel mogelijk in situ, en als andere belangen dat nodig maken via onderzoek, deskundige opgraving en conservatie.

Toelichting

Het Friese landschap is divers en heeft een rijk historisch verleden met veel erfgoed. Maar sommige landschapskennmerken en erfgoedensembles verdwijnen geleidelijk, waardoor gebieden meer en meer op elkaar gaan lijken en minder aantrekkelijk worden als omgeving om in te wonen en te recreëren. Terwijl deze ook voor andere opgaven, zoals biodiversiteit, recreatie, klimaatdoelstellingen (Friese bomen- en Bossenstrategie) van belang zijn. Er zijn ook goede voorbeelden van herstel en verbetering. Daarnaast zijn er veel grote ontwikkelingen die in het landschap plaatsvinden of op handen zijn. Om het Friese landschap leefbaar en karakteristiek te houden, moeten we ervoor zorgen dat zij op de juiste wijze een plek krijgen. Dat is een kwestie van maatwerk per gebied en van het kijken naar toekomstige opgaven in hun onderlinge samenhang. Wanneer we geen duidelijke keuzes maken is verrommeling en versnippering van het landschap (overal wat) een risico. Wanneer we landschap en erfgoed verbinden aan de toekomstige opgaven en benutten als inspiratiebron, ontstaat er ruimte voor nieuwe oplossingen en het ontwikkelen van nieuwe omgevingskwaliteiten/ iconen. En kan bescherming omgezet worden naar behoud door ontwikkeling.

Basis van bescherming van cultureel erfgoed en landschappen zijn de verdragen van Florence, Granada, Valletta, Davos en het Unesco-Werelderfgoedverdrag. De provincie heeft haar (advies)beleid voor landschap en cultuurhistorie beschreven in de thematische structuurvisie 'Grutsk op 'e Romte' en in het Omgevingsprogramma Erfgoed 2025-2028; voor de herkenbaarheid van het Friese landschap met z'n cultuurhistorie, benoemt Grutsk op 'e Romte tien kernkwaliteiten. Rijksmonumenten, Unesco-Werelderfgoed en beschermde stads- en dorpsgezichten worden behouden en beschermd, ook i.r.t. hun omgeving; dit geldt eveneens voor waardevolle cultuurhistorisch-landschappelijke elementen en structuren en aardkundige waarden, zoals terpen, dijken, prieden, slenken, kliffen, stuifzandgebieden, pingoruïnes en stuwwallen.

Erfgoed kan worden ingezet om de identiteit van een bepaald gebied in kaart te brengen. Die identiteit kan richting geven aan het realiseren van ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke waarde. Oude oplossingen, zoals voor waterberging, het verbeteren van de waterkwaliteit en biodiversiteit en het voorkomen hittestress, kunnen worden toegepast voor klimaatadaptatie. Bovendien kan cultureel erfgoed een verbindende kracht zijn tussen partijen met uiteenlopende belangen. Voor de doorwerking en het meekoppelen van erfgoed is het van belang om aan te geven hoe erfgoedwaarden, in samenhang met landschapswaarden, kunnen worden geïntegreerd bij ruimtelijke opgaven. De methodiek Mei It Ferline Foarút helpt hierbij. Inzicht is nodig in hoe de opgaven aansluiten bij de kenmerken en identiteit van een gebied. Verder moeten de waarden van erfgoed en landschap bekend zijn en vertaald worden naar ontwerp- en ontwikkelprincipes voor die opgaven. Vervolgens kan gekeken worden naar kansen en mogelijkheden om zoveel mogelijk met andere opgaven mee te koppelen om integraal

het optimale resultaat te behalen. Van extra belang zijn de samenhangende structuren en clusters van erfgoedwaarden (ensembles). (Omgevingsprogramma Erfgoed 2025-2028)

Deel van ons cultureel erfgoed is de archeologie; het geeft inzicht in de geschiedenis en cultuur van de regio. De provincie heeft haar archeologisch adviesbeleid verwerkt in de Friese Archeologische Monumentenkaart Extra (FAMKE). FAMKE geeft een gedetailleerd overzicht van de (verwachte) ligging, verspreiding en aard van archeologische waarden in Fryslân, en hoe hiermee om te gaan van, onderverdeeld naar steentijd-bronstijd en ijzertijd-middeleeuwen. Dit helpt bij het beschermen van archeologisch erfgoed/ archeologische monumenten.

Opgave: De vitaliteit en leefbaarheid van de Friese steden en dorpen op peil houden en bevorderen

Doelen

- De waardering van Friezen voor hun woon- en leefomgeving blijft goed (= 8).
- De sociale samenhang en leefbaarheid in wijken en buurten zijn goed.
- Het bestaande bebouwde gebied van de Friese steden en dorpen is opgeknapt, verduurzaamd en klimaatadaptief gemaakt.
- Voorzieningen zijn toekomstbestendig en vanuit alle delen van Fryslân goed bereikbaar.

Toelichting

Inwoners van Fryslân beoordelen de leefbaarheid gemiddeld als goed (gemiddeld een 8). De leefbaarheid in steden en dorpen staat echter onder druk door diverse factoren. Vooral de demografische ontwikkeling (zie hieronder bij de woonopgave) is en zal van grote invloed zijn op de (toekomstige) leefbaarheid. Met name vergrijzing (meer ouderen met bijbehorende zorgbehoefte), ontgroening (minder jongeren) en afname van de beroepsbevolking zijn in dit verband relevant.

In plattelandsgebieden staan voorzieningen onder druk. De huisarts is bijvoorbeeld niet overal meer goed bereikbaar, basisscholen worden te klein, leegstand van bebouwing neemt toe. Sinds 2010 is de afstand tot basisvoorzieningen in Fryslân geleidelijk toegenomen (de afstanden zijn in Noord-Fryslân het verst)¹⁵. Dit komt voornamelijk door schaalvergroting en veranderingen in de bevolkingssamenstelling. Inwoners moeten nu bijv. gemiddeld 10,4 km reizen naar een ziekenhuis, wat aanzienlijk meer is dan het landelijke gemiddelde van 4,8 km. Veel inwoners zijn echter gewend om met de auto langere afstanden te overbruggen. Enkele delen en dorpen op het platteland worden door bus en trein onvoldoende ontsloten, waardoor sommige mensen (met name ouderen) voorzieningen niet goed kunnen bereiken en vervoersarmoede ondervinden; nieuwe private en publieke vervoersvormen kunnen in meer fijnmazige ontsluiting voorzien. In een aantal stedelijke wijken is sprake van concentratie van sociale problematiek; een eenzijdig (goedkoop) woningbestand draagt daaraan bij. Ongeveer 1/5 van de wijken en buurten in steden en dorpen komt voor vernieuwing in aanmerking. Naast het renoveren en verduurzamen van woningen gaat het hierbij ook om het versterken van de sociale samenhang en het opknappen en klimaatadaptief maken van de woonomgeving. Ook is aandacht nodig voor gelijke kansen en het verbeteren van de toegankelijkheid van de openbare ruimten voor iedereen, en voor het beperken van sociale segregatie (inclusieve woon- en leefomgeving).

¹⁵ Dan gaat het over afstand tot huisartsenpraktijk/ post, ziekenhuis (incl. buitenpolikliniek), winkels dagelijkse boodschappen, basisonderwijs en voortgezet onderwijs (CBS, Nabijheid voorzieningen, 2024).

Opgave: Het realiseren van voldoende woningen die voldoen aan de woonwensen van mensen

Doelen

- Er is voldoende ontwikkelruimte voor het bouwen van de juiste woningen op de juiste plaats. Er is in dit verband een goede verhouding tussen inbreiding en uitbreiding van woningen, zodat niet meer ruimte voor woningbouw wordt benut dan nodig is.
- Het aanbod van bestaande en nieuwe woningen sluit qua aantallen en woningtypen aan op de vraag naar woningen. De woningvoorraad is gevarieerd en bevordert de doorstroming.
- De bestaande woningvoorraad is opgeknapt en verduurzaamd en daarmee toekomstbestendig. Deze voorziet voor een groot deel in de woningbehoefte van de Friese inwoners.

Toelichting

Het aantal huishoudens in Fryslân is tussen 2000 en 2024 met ruim 15% gestegen. In deze periode zijn er ruim 30.000 éénpersoonshuishoudens bij gekomen, terwijl het aantal huishoudens met kinderen met ruim 8.500 huishoudens is gedaald; het aantal eenpersoonshuishoudens zal in Fryslân stijgen van 118.000 in 2023 naar 146.000 in 2050. Voor de woningbouwopgave hebben gemeenten, provincie en rijk woondeals gesloten voor de bouw van in totaal 22.000 woningen in 2022-2031, incl. aanpak van de bestaande woningvoorraad, waarvan 2/3 betaalbare huur- en koopwoningen en 30% sociale huur; dit aantal sluit aan op de actuele provinciale prognose voor deze periode. Hierbij is er aandacht voor: huisvesting van ouderen/ zorgwoningen en andere specifieke doelgroepen zoals jongeren, kleinere huishoudens en dak- en thuislozen en voor tijdelijk wonen. Ook na 2031 zullen nog nieuwe woningen nodig zijn.

De woningbouwopgave in aantal en in kwaliteit/ diversiteit vraagt een gezamenlijke aanpak van gemeenten, provincie, rijk en woningbouwpartners; in het provinciale woonplan werken we dit verder uit. Het toekomstbestendig maken van de bestaande woningvoorraad door herstructurering maakt daarvan een belangrijk onderdeel uit. Hiervoor zal voldoende verdienvermogen beschikbaar moeten zijn, o.a. vanuit de nieuwbouw. In de periode 2012-2022 vond in Fryslân gemiddeld ca. 55% van de woningbouw in bestaande steden en dorpen plaats (PBL-publicatie Monitor Nationale Omgevingsvisie). Door meer woningen in het bestaande bebouwde gebied te bouwen kan ruimte worden gespaard. Tevens wordt er dan geïnvesteerd in de kwaliteit van bestaande steden en dorpen. Bovendien komen door de vergrijzing vooral in de dorpen woningen vrij. Deze zijn beschikbaar en geschikt te maken voor starters en doorstromers. Aanvullende woningbouw kan nodig zijn, vooral wanneer een dorp te maken heeft met migratie van buiten waardoor verdringing optreedt. Dit vraagt om lokale regie op de woningbouw door gemeenten in hun woonplan. Verder komen er veel (agrarische) bedrijven en erven in het landelijk gebied vrij. Deze bebouwing is geschikt voor nieuwe woningen; dit hergebruik draagt tevens bij aan behoud van karakteristieke bebouwing. Een stap verder gaat het bebouwen en benutten van het omliggende (vaak ruime) erf.

Opgaven voor de Waddenzee en IJsselmeergebied

Opgaven en Doelen

Duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap

- Agenda Waddengebied 2050: Hoofddoel voor het Waddengebied is dat het in 2050 veilig, vitaal en veerkrachtig is.
- De natuur is en blijft van wereldklasse en ontwikkelt zich verder, in samenhang met de natuur over de grens.
- De unieke waarden van het landschap en het cultureel erfgoed blijven behouden en ontwikkelen zich verder.
- In het Waddengebied is het goed, veilig en klimaatbestendig wonen, werken en recreëren.
- De economische sectoren excelleren, in de context van het Werelderfgoed Waddenzee

Het vergroten van de omgevingskwaliteit en samenhang in het IJsselmeergebied.

Drie ambities in Agenda IJsselmeergebied 2050:

- Het IJsselmeergebied is een landschap van wereldklasse;
- Het IJsselmeergebied is een toekomstbestendig water- en ecosysteem;
- Het IJsselmeergebied is van vitaal economisch belang voor Nederland.

Toelichting

De Agenda Waddengebied 2050 richt zich op instandhouding en ontwikkeling van de unieke natuurlijke waarden van de Waddenzee en de landschappelijke openheid van het gebied; daarbinnen is medegebruik van de Waddenzee mogelijk. Ook bij ontwikkelingen in de kustzone en op de Waddeneilanden wordt rekening gehouden met deze waarden. Daarnaast zijn projecten en initiatieven t.b.v. de veiligheid, vitaliteit en veerkrachtigheid van het Waddengebied van belang, waaronder dijkversterking. Veilig, doordat we tijdig antiperen op de gevolgen van klimaatverandering en zeespiegelstijging. Vitaal, doordat wonen, werken, onderwijs en zorg mogelijk blijven, op de eilanden en langs de kust, en doordat economische sectoren excelleren in de context van het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee. Veerkrachtig, doordat robuuste natuur en het landschap van wereldklasse, de effecten van klimaatverandering, duurzaam gebruik en nieuwe ontwikkelingen kunnen opvangen.

De Agenda IJsselmeergebied 2050 legt verbindingen tussen ontwikkelingen in het water en op het daaromheen liggende land. De agenda richt zich o.a. op waterveiligheid, het voorkomen van een toenemende zoetwaterafhankelijkheid, en een passende recreatieve ontwikkeling in de kustzone. De maatregelen worden, waar mogelijk, gecombineerd met maatregelen voor natuurherstel en natuurontwikkeling. Dit impliceert samenwerken met Rijk en gemeenten aan opgaven: waterveiligheid, zoetwater, klimaatadaptatie, natuurontwikkeling, waterkwaliteit, energieproductie, visserij, toerisme, recreatie en verstedelijking in het IJsselmeergebied.